

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed S. Aličić, "Adem Handžić", *POF*, XLVII-LXVIII (1998), s. 9-15; Zejnil Fajčić, "Merhum Dr. Adem Handžić (1916-1998)", *Anali GHB*, sy. 21-22, Sarajevo 2003, s. 347-348; Mubera Bavčić, "Bibliografija radova Adema Handžića", *POF*, LVI (2006), s. 193-203.

NİHAD DOSTOVIĆ

HANIMLARA MAHSUS GAZETE

Osmanlı döneminde yayımlanan
en uzun ömürlü kadın dergisi.

19 Ağustos 1311 (31 Ağustos 1895) tarihli ilk sayısında derginin sahibi İbnülhakki Mehmed Tâhir Efendi, "Tahdîs-i Ni'met-Ta'yîn-i Meslek" başlığı altında yayın politikalarını "okuyup yazmayı seven, eğitilmiş, dindar, iyi ahlâk sahibi, iyi eş ve iyi anne özelliklerine sahip Osmanlı müslüman hanımı yetiştirmek" diye açıklamıştır. Bu amaçla kemâl-i edeb ve iffet dairesinde yazılmak şartıyla kadınlara mahsus her türlü ahval, faydalı makaleler ve günlük havâdisler neşredilecektir. Derginin gelirinden yüzde beşinin kimsesiz gelinlik kızlara çeyiz parası olarak verileceği ifade edilmiştir. Önceleri haftada iki defa, 202. sayıdan itibaren bir defa sekiz ile on iki sayfa olarak çıkan dergi 1895-1908 yılları arasında kesintisiz devam ederek 624 sayı neşredilmiştir.

Hanımlara Mahsus Gazete'de Fatma Şâdiye Hanım "müdire", Nigâr bint Osman başyazar olarak görünmektedir. 1904-1908 arasında Ziya Şakir dergi müdürlüğünü üstlenmiştir. Yazar kadrosunda Fatma Aliye ve Emine Semiye (Ahmed Cevdet Paşa'nın kızları), Zeyneb (Ahmed Cevdet Paşa'nın torunu), Leylâ (Saz), Fatma Makbule Leman, Ayşe Sıdika, Hamiyet Zehra, Gülistan İsmet, Keçecizâde (Elif) İkbâl, Münire, Nedime, Zekiye, Rânâ bint Saffet, Hatice Aliye, Fatma Fahrünnisa (Ahmed Vefik Paşa'nın torunu), Hâlide bint Edib (Halide Adivar), Güzide Sabri (Aygün) gibi hanımlar yanında İbnülhakki Mehmed Tâhir, Ahmed Midhat Efendi, Ahmed Râsim, Avanzade Mehmed Süleyman, Nazikizâde Mehmed Hilmi, Mustafa Âsım, Fâik Sabri, Ali Muzaffer, Ziya Şakir gibi erkekler de yer almaktadır. Ayrıca "Aile Hekimi", "Bir Muallime", "Bir Köylü Kadını", "Çingene Kızı", "Satılmış" gibi takma adlar kullanan yazarlar ve kadın kimliğiyle yazan erkek yazarlar da mevcuttur. Ahmed Râsim "(Elif) Râsime, Leylâ Feride", Hüseyin Remzi "Hoca Hanım" takma adlarını kullanmıştır. 1904-1908 yıllarında çıkan sayılarda imzasız yazılar çoğunluktadır.

Dergide resmî yazılar, duyurular, haberler dışında makale, mektup, roman, hikâye, şiir gibi edebî türlere, eleştirilere ve yabancı yazarlardan tercümelere yer verilmiştir. Makalelerde kadınların eğitimi ve kız çocuklarının okutulması konusu sıkça işlenmektedir. Ayrıca sağlık, din, evlilik ve aile hayatı, çocuk yetiştirme, ailede terbiye, ev idaresi, giyim kuşam, güzellik, fen bilimleri, güzel sanatlar, bulmaca, müzik gibi hususlar dergide yer almaktadır. Okuyucu mektupları da burada önemli bir yer tutmuştur, dolayısıyla derginin çok sayıda okuyucusunun olduğu anlaşılmaktadır. Sadece İstanbul ve diğer Osmanlı topraklarından değil Fransa ve Kafkasya'dan da okuyucu mektupları gelmiştir. 1896'da çıkan 64. sayıda Hayriye Mağmûme'nin Tiflis'ten yolladığı "Büyük İftihar" başlıklı mektupla 1901 yılına ait 114/316 sayılı dergide "Avrupa'da Hanımlara Mahsus Gazete" başlıklı bir haber-yazı mevcuttur.

Derginin genellikle moda, biçki dikiş, nakış, elbise ve işleme örnekleri, bilmece gibi konuları içeren "Hanımlara Mahsus Gazete'nin ilâvesi" ve "Kısm-ı Musaver" gibi adlarla çıkmış bol resimli ekleri de vardır. Bunun dışında uzunca bir süre "Hanım Kızlara Mahsus Nûsha" adıyla ayrı bir ek yayımlanmış, dergide zaman zaman "Çocuklara Mahsus Gazete", "Çocuklara Mahsus Resimli Hikâye" gibi bölümlere yer verilmiş, "Hanımlara Mahsus Gazete Kütüphanesi" başlığı altında çeşitli kitaplar tanıtılmıştır. *Hanımlara Mahsus Gazete*'de tefrika edilen eserlerin bir kısmı kendi matbaasında basılarak kitap halinde çıkmış, dergide bunlara dair "Matbaamızda Tab' Olunarak Satılmakta Bulunan Kitaplar" başlığı altında bilgi verilmiştir. *Hanımlara Mahsus Gazete* hayır işleriyle ilgili faaliyetlere de katılmış, bunlarla ilgili organizasyonlarda yer almıştır. Kimsesiz gelinlik kızlara, öksüz ve yetimlere, yaralı askerlere ve asker ailelerine, şehid yetimlerine yardım konusunda komisyonlar kurulmuş, sergiler düzenlenmiştir.

Hanımlara Mahsus Gazete'nin yöneticileri devletten teşvik ve taltif görmüştür. Arşivdeki bir belgeye göre, padişahın İslâm kadını ilerletmek için açtığı yol sayesinde pek çok müslüman kadının bu gazetede yazısı çıkmış, böylece İslâm hanımlarının ne kadar ilerlemiş olduğu Batı milletlerinin de görülmüştür. Bunun derginin başyazarı Nigâr Hanım'la müdürü Şâdiye Hanım sayesinde başarıldığı bilinmektedir. Dergide yazısı çıkan kadınlara

Şefkat nişanı verildiği gibi Nigâr Hanım ve Şâdiye Hanım'a da İslâm kadınlarının ilim tahsiline ve eğitimine katkılarından dolayı 4 Kasım 1897'de üçüncü rütbeden Şefkat nişanı verilmiştir (BA, İ.TAL., nr. 123/30, 1315/C-30). Diğer bir belgeye göre şehid evlâtlarına ve yaralı askerlere yardım sergisinde yardım toplama ve eşya satışı konusunda yayımladıkları makaleler takdire şayan görülerek Nigâr Hanım ile Şâdiye Hanım'ın Şefkat nişanları ikinciye tebdil edilmiştir (BA, İ.TAL., nr. 161/43, 1316/Ş.-43).

II. Abdülhamid döneminde en canlı neşriyatını yapmış olan dergi yayımlanmasında maddî sıkıntılarla karşılaştığında devletten yardım almıştır. Nitekim böyle bir durumda iken derginin sahibi Mehmed Bey'in dilekçesi üzerine 8 Ekim 1905'te tahsisattan bir miktar para gönderilmesine karar verilmiştir (BA, DH.MKT. 1014/47, 1323.Ş). Derginin II. Meşrutiyet'ten sonra eski canlılığı kalmamış, sadece bir resimli kadın dergisi hüviyetine bürünmüş ve ardından yayın hayatına son verilmiştir.

Hanımlara Mahsus Gazete, 1910 yılında Selânik İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne dayalı olarak kurulan Teâlî-i Vatan Osmanlı Hanımlar Cemiyeti'nin yayın organı şeklinde yeniden yayımlanmıştır. Meşrutiyet'in başlangıç yıllarının en güçlü kadın örgütü olan bu cemiyet 17 Kasım

Hanımlara Mahsus Gazete'nin "Hanım Kızlara Mahsus" sayfası

1909'da Selânik'te kurulmuş ve kısa sürede İstanbul'da da teşkilâtlanmıştır. *Hanımlara Mahsus Gazete* böylece yayın hayatına elli sayı kadar devam etmiştir. İmtiyaz sahibi yine İbnülhakki Mehmed Tâhir, müdürü de Fatma Şâdiye Hanım'dır.

Esas dergi nüshalarının İstanbul'da bulunduğu kütüphaneler Hasan Duman'ın *Arap Harfli Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu 1828-1928* adlı kitabında kaydedilmiştir. Dergide yayımlanmış yazıların ve yazarlarının adları *İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası*'nda toplu halde yer almaktadır. *Hanımlara Mahsus Gazete*'yle ilgili olarak üniversitelerde şu tezler hazırlanmıştır: M. Fetih Yanardağ, *Hanımlara Mahsus Gazete Üzerine Bir Araştırma* (1995, yüksek lisans tezi, Dicle Üniversitesi); Elizabeth Brown Frier-son, *Unimagined Communities. State, Press and Gender in the Hamidian Era* (1996, Ph.D. Dissertation, Princeton University); Hale Gürbüz, *Hanımlara Mahsus Gazete* (2001, yüksek lisans tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi); Arzu Şeyda, *Hanımlara Mahsus Gazete (101-200) (Tahlili Fihrist, İnceleme, Seçilmiş Metinler)* (2003, yüksek lisans tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi); Aybala Arı, *Hanımlara Mahsus Gazete (201-300) (Tahlili Fihrist, İnceleme, Seçilmiş Metinler)* (2004, yüksek lisans tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi).

BİBLİYOGRAFYA :

Yeni Harflerle Hanımlara Mahsus Gazete (1895-1908): Seçki (haz. Mustafa Çiçekler – Fatih Andi), İstanbul 2009; Hasan Duman, *Katalog*, s. 143-144; Arzu Şeyda, "Kadın Eğitimi Bağlamında Hanımlara Mahsus Gazete", *Atatürk Üniversitesi*

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sy. 29, Erzurum 2006, s. 279-294; Sabiha Doğan, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Aydın Kadınlar, Şair ve Yazarlar (1850-1950)*, İstanbul 2012, s. 75-85, 145-149; Ayşe Zeren Enis, *Everyday Lives of Ottoman Muslim Women: Hanımlara Mahsus Gazete (Newspaper for Ladies): 1895-1908*, İstanbul 2013; Seval Arpınar, "İlk Kadın Gazetesi (Hanımlara Mahsus Gazete)", *BTTD*, sy. 40 (2000), s. 68-70; Yavuz Selim Karakışla, "Arşivden Bir Belge Hanımlara Mahsus Gazete'ye İmtiyaz Verilmesi (1895)", *Toplumsal Tarih*, XIII/75, İstanbul 2000, s. 41-45; Zafer Toprak, "Muslihid-din Âdil'in Görüşleri Kadın ve Hukuk-ı Nisvan", a.e., XIII/76 (2000), s. 14; Mehmet Ruyan Soydan, "Eski Harflerle Yayınlanmış Olan Hanım Muharriplerinin Eserleri", *Kültür*, Osmanlı'da Kadın özel sayısı: sy. 16, İstanbul 2009, s. 150, 151; "Hanımlara Mahsus Gazete", *TDEA*, IV, 99-100; Zehra Öztürk, "Women Writers and Poets Who Wrote on the Islamic Matter in 19th Century in Ottoman Society", *International Seminar on Women 19th, 20th Century of the Islamic World*, 21-22 Dec. 2011/Tehran-İRAN.

ZEHRA ÖZTÜRK

HARC-I HÂSSA EMİNİ

Osmanlı döneminde bazı şehirlerde saray için alımlar yapan görevli.

Sarayın ve bazı önemli kurumların ihtiyaçlarını karşılamak üzere bazı şehirlerde bulunan Harc-ı Hâssa Eminliği Osmanlı maliye teşkilâtında ayrı bir faaliyet alanını oluşturur. **Hâssa** kelimesi padişah ve hânedan mensupları ile bazı devlet görevlileri ve devlete ait kimi kurumlardan oluşan geniş bir çerçeveyi tanımlar. **Harc-ı hâssa** da (**hâssa harç**) bu anılan kişi ve kurumların ihtiyaçları için yapılan masrafları ifade eder. Merkezden tayin edilen görevlilerce yönetilen

harc-ı hâssa eminlikleri merkezî hazineden, padişah haslarından veya merkezî hazineye bağlı gelir kaynaklarından elde ettikleri meblağlarla o şehirde mevcut sarayın, İstanbul'daki sarayın ve bazı askerî kuruluşların ihtiyaçlarını karşılayan, bölgesindeki mukâataalar üzerinde olan nüfuzları dolayısıyla da şehir ekonomisinin biçimlenmesinde önemli rol oynayan fonksiyonel bir özelliğe sahiptir. İstanbul, Galata, Gelibolu, Edirne, Bursa, Manisa, Rodos, Kefe, Mısır, Sakız, Azak, Trabzon ve Samako'da bulunduğu tesbit edilen harc-ı hâssa eminleri hakkında kurum için tutulan muhasebe kayıtlarından ayrıntılı bilgilere ulaşmak mümkündür.

Harc-ı Hâssa Eminliği'nin ne zaman kurulduğu bilinmemektedir. Abdurrahman Vefik'in *Târih-i Mâlî* adlı eserinde I. Bayezid dönemi olayları anlatılırken adı geçen padişah tarafından yazılan bir fermanın bahsedilir. 14 Şâban 791 (8 Ağustos 1389) tarihli bu ferman Bursa kadısına ve Bursa harc-ı hâssa eminine hitaben yazılmıştır. Buradan hareketle bu eminliğin söz konusu dönemde mevcut olduğu anlaşılır. Öte yandan Harc-ı Hâssa Eminliği kurulurken başka bir örnekten esinlenip esinlenmediği de açık değildir. Osmanlı öncesindeki devletlerde bu görevi yerine getiren bir yetkilinin varlığı henüz tesbit edilmemekle birlikte kurumun teşekkülünde önceki müslüman Türk devletlerinin tecrübesinden yararlanılmış olması mümkündür. Bursa Harc-ı Hâssa Eminliği, Edirne'nin başşehir yapılmasına kadar büyük ihtimalle Bursa sarayının ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüydü. Fakat XV. yüzyıldan itibaren emanet, İstanbul'daki saray seçkinlerinin ve bazı resmî kurumların Bursa'dan talep ettikleri başta buğday ve kumaş olmak üzere meyve, turşu, sade yağ, tuz, kömür, buz, çıra, meyve fidanı gibi malları tedarik eder hale gelmişti.

İstanbul'un fethinden hemen sonra kurulduğu anlaşılan İstanbul Harc-ı Hâssa Eminliği, devletteki bütün eminlikler içinde en yüksek bütçeye sahip kurum olmasıyla dikkat çeker. Fâtihten Sultan Mehmed'in Teşkilât Kanunnâmesi'nde yer alacak bir statüye sahip olduğu (reisülkütâbın üzerinde) anlaşılan bu eminlerin en önemli görevi başşehir saraylarının ihtiyaçlarını karşılamaktı. Kuruma ait muhasebe kayıtlarında belirtildiğine göre İstanbul harc-ı hâssa eminleri Eski Saray, Yeni Saray (Topkapı Sarayı) ve İbrâhim Paşa Sarayı'nda ikamet edenlerin (iç oğlanları, şehzadeler, sultanlar, câriyeler) ve bir

Hanımlara Mahsus Gazete tarafından nesredilen Hz. Âmine ve Hz. Hatice hakkındaki kitapların kapakları